

Е. В. Шевченко,
заступник начальника Головного управління
військових прокуратур — начальник слідчого управління
Генеральної прокуратури України (м. Київ)

УДК 343.152 (430+44)

ІСТОРИЧНІ ТА СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ФРАНЦІЇ ТА НІМЕЧЧИНИ

Досліджується стадія виконання судових рішень у кримінальному провадженні Франції та Німеччини; наводяться деякі характерні аспекти цієї стадії ще за часів її становлення; розкривається сутність виконання судових рішень як стадії кримінального процесу в сучасному правосудді цих держав.

Ключові слова: кримінальний процес Франції та Німеччини, стадія виконання судових рішень, історія та сучасність, особливі порядки виконання рішень суду.

Кожна країна має власний інститут виконання судових рішень як стадію кримінального провадження. При цьому законодавче закріплення цього інституту в джерелах права іноземних держав, безперечно, може мати як негативні, так і позитивні моменти, які, на нашу думку, буде корисно дослідити, адже врахування досвіду інших країн щодо цієї стадії кримінального процесу дасть змогу віднайти шляхи покращення функціонування цього інституту і в Україні. Це, безперечно, сприятиме зміцненню авторитету кримінального правосуддя в Україні на міжнародному рівні, адже, як зазначав К. Ю. А. Миттермайер, виконання судових рішень безпосередньо залежить від довіри до тих органів, що їх приймають [1, с. 107].

Досліджуючи виконання судових рішень у кримінальному судочинстві Франції, необхідно вказати, що у XIII столітті у цій країні феодалський власник чинив суд та іноді сам же виконував розправу [2, с. 542].

Проте у XVIII ст. усі розпорядження з виконання судового рішення у Франції та Німеччини віднесено до компетенції прокурора, який видає виписку із рішення, що підлягає виконанню [3, с. 542]. При цьому Ордонансом Людовика XIV 1670 року було встановлено порядок кримінального судочинства. Зокрема процес складався з трьох стадій: розслідування, судового розгляду та постановлення вироку [4, с. 10]. У 1788 р. Людовик XVI видав едикт про майбутню реформу кримінального судочинства, в якому однією із майбутніх змін повинно стати те, що остаточне рішення суду про невинуватість особи мало б бути обов'язково опубліковано. Однак на практиці цей едикт не був введений у дію [4, с. 16].

Цікавим є той факт, що за часів реформування всього кримінального законодавства у Франції в травні 1791 року Установчими зборами було розглянуто і затверджено основні положення реформування кримінального законодавства, за яким пропонувалося запровадити принципи виконання покарань, а саме:

1) принцип публічності виконання судових рішень по кримінальних справах, а особливо по тих, де особу засудили до позбавлення волі [4, с. 277, 290]. Присутність народу повинна викликати ганьбу особи винного, і його присутність у важкому стані, в якому він спокутує свій злочин, має приносити душі народу корисний урок. Коли покарання оголошують у вирок суду, то цим досягають порівняно

невеликого ефекту. Але коли народ постійно спостерігає за виконанням покарання, то завдяки цьому вдається досягти значних результатів у попередженні злочинів;

2) принцип виконання покарання поблизу вчинення злочину;

3) принцип одноразовості виконання судового рішення. Тобто виконання судового рішення не повинно створювати “видимих наслідків”, з якими особа живе все життя. Зокрема одним із завдань реформування кримінального процесу мала стати організація всього процесу виконання судових рішень [4, с. 283–285].

Водночас наявні згадки, що під час складання проекту нового Кримінального кодексу кожному громадянину Франції у випадку виявлення “зрадника-француза” дозволялося повісити цю особу [4, с. 286].

Однак, розпочинаючи з 2 березня 1959 р., коли у Франції було прийнято новий кримінально-процесуальний кодекс, основні положення якого діють і сьогодні [5, с. 9, 285], в цій країні розпочалися дискусії щодо запровадження такого інституту, як відстрочка призначеного покарання [5, с. 367–368], яке з урахуванням процедури прийняття рішення по суті безпосередньо стосується стадії виконання судових рішень.

Так, саме цим Кодексом запроваджено такий новий інститут, як “відстрочка з випробуванням”, що є новою формою умовного засудження [6, с. 565]. Зокрема його суть полягає в тому, що обвинувальний вирок може бути відстрочений у виконанні з наданням або ненаданням випробувального терміну [7, с. 12].

Разом з тим варто зазначити, що згідно з ч. 1 ст. 464, ч. 1 ст. 539 КПК Франції в цій країні діяв принцип призначення покарання поряд з прийняттям обвинувального вироку. Проте розпочалися дискусії щодо запровадження у Франції англійського поняття “цензура”, під яким розумілося право судді відстрочити призначення покарання: суд визнає особу винною у вчиненні злочину, однак покарання призначає їй не одразу [5, с. 368]. Так, 11 липня 1975 р. були внесені зміни у кримінальний процес Франції, зокрема ст. 469¹ КПК Франції запроваджено інститут “цензури”, видами якого є “проста цензура” та “відстрочка з випробуваннями”. За цими обома видами покарання особу визнають винною, але вирішення питання щодо призначення їй покарання переноситься на інший час. При застосуванні “простої цензури” питання про призначення покарання вирішується цим же судом не раніше ніж через два-три місяці після прийняття рішення про винуватість особи. Водночас при “відстрочці з випробуваннями” суд, визнавши особу винуватою у вчиненні злочину, накладає на неї певні зобов’язання, наприклад: заборону відвідувати певні заклади, не займатися певною діяльністю чи інше, а питання про призначення самого покарання вирішує вже протягом року з моменту визнання особи винуватою. Контроль за поведінкою накладених зобов’язань покладається на суддю з виконання судових рішень [5, с. 368–369].

Також М. Г. Стойко, посилаючись на ст. 469¹, вказує на те, що суддя у Франції має право відстрочити питання про покарання. Така відстрочка називається простою чи з випробуванням [8, с. 217].

Тобто, як бачимо, такий підхід французького правосуддя призводить до того, що сама стадія виконання судових рішень залежить від етапу прийняття суддею рішення по суті, яке поділяється на визнання особи винуватою та призначення їй покарання. Зокрема стадія виконання судових рішень може розпочинатися не одразу після постановлення обвинувального вироку, а лише після призначення особи покарання.

Крім того, у Франції контроль за виконанням покарань здійснюють спеціальні судді з виконання покарань. При цьому для французької прокуратури будь-які повноваження в сфері виконання судових рішень не передбачені [9, с. 34]. Виняток становить лише нагляд за поміщенням особи у психіатричну лікарню, покладений на прокурора [10, с. 108–120].

До того ж у сучасній Франції існує посада виконавчого судді, який проводить перевірку правильності виконання вироків незалежно від того, стосуються вони

ув'язнення чи громадської служби, забезпечує відповідність вироку вимогам і стану обвинуваченої особи, вирішує питання щодо відпусток засудженим, зміни режиму утримання засуджених до позбавлення волі, звертається із клопотанням щодо умовно-дострокового звільнення особи [11, с. 318].

Цікавим, на наш погляд, є також право засудженого подавати заперечення проти виконання судового рішення в цілому або в частині (щодо цивільного позову) до встановленого трибуналу. Однак таке заперечення не підлягає розгляду, якщо засуджений особисто не з'явився на розгляд у встановлений трибуналом час [6, с. 573–574].

Дослідження процесу виконання судових рішень у стародавні часи Німеччині характеризувалося тим, що у випадку вчинення злочину потерпілий вправі був одразу вбити злочинця, якщо заставав його на місці вчинення злочину і лише після цього повинен був надати тіло до суду [2, с. 28], адже в стародавні часи право та обов'язок здійснення всього кримінального переслідування належало самому постраждалому [6, с. 202], оскільки в ті часи особливо не розрізняли правові норми і процедури, а засобів виконання судових рішень не існувало [12, с. 53].

Крім того, М. Гартунг, досліджуючи стародавнє судочинство Німеччини, вказував на те, що при розгляді справи судом рішення про вбивство, яке тоді називалося “позбавлення миру”, спочатку виконувалося самою громадою — віче. Однак із переходом права творити суд від віче до судів короля у випадку, якщо обвинувачений не з'являвся до суду, правом виконувати рішення про позбавлення життя наділялася кожна особа, яка знаходила такого обвинуваченого [2, с. 29]. Якщо ж постановлялося інше рішення, то виконання рішення покладалося на ту сторону, що виграла справу, а у випадку вчинення з боку сторони, що зазначала поразки, спротиву при виконанні рішення, сама громада вже застосовувала примусові засоби для його виконання [2, с. 30].

Наступною згадкою про процес виконання судових рішень у Німеччині є період, починаючи з X ст., коли було утворено заклади під назвою “Зенд-графи”, представники якого (комісари) їздили країною, творили суд та розправу по скаргах приватних осіб і злочинах, що посягали на управління короля [2, с. 65].

Досліджуючи історичний процес виконання судових рішень у стародавній Німеччині, необхідно звернути увагу і на те, що саме рішення суду не було письмовим [2, с. 29].

Ще однією цікавою згадкою про історичний процес виконання судових рішень у Німеччині є те, що в цій країні майже від I до XV століття існував суд “*Vehmgericht*”. Зокрема весь процес розгляду справи в цих судах, у тому числі й виконання постановлених ними рішень про страту, проходили таємно. При цьому в XV ст. у цих судах з'явилися такі особи, як “скабіни”, що самі проводили слідство, приймали рішення про вигнання особи чи застосування до неї смертної кари. Обов'язок виконувати такі рішення покладалася на самого “скабіна”, де б він не знайшов злочинця [2, с. 52–53].

Існують також згадки і про те, що в Німеччині щодо виконання судових рішень поширеним було “право сильного”. Його суть полягала в тому, що сторони вирішували свій спір за допомогою “самосуду” чи “кулачного” права. І лише в 1235 році Фрідріхом II було передбачено, що лише у випадку незгоди сторін по справі з рішенням суду вони могли застосовувати самосуд [6, с. 199].

Однією з особливостей виконання судових рішень у Німеччині в XVIII ст. стало те, що строк перебування особи під вартою на попередньому слідстві частково зараховувався до призначеного покарання, тоді як у Франції така практика не застосовувалася [3, с. 544].

Основою сучасного кримінально-процесуального права є Кримінально-процесуальний кодекс Німеччини (далі — КПК Німеччини), прийнятий 1 лютого 1877 р. [5, с. 392]. Стадії виконання судових рішень присвячено сьому книгу КПК Німеччини “Виконання вироку та витрати провадження”. У параграфі 451

визначено, що виконання вироку провадиться прокуратурою на підставі завіреної копії резолютивної частини вироку, яка видається секретарем суду разом із довідкою про те, що покарання підлягає виконанню. У зв'язку з такою нормою кримінальні справи після завершення судового розгляду повертаються із суду до прокуратури для організації вироку [13, с. 113–118]. Водночас згідно з параграфом 453b нагляд за поведінкою засудженого (за виконанням ним обов'язків та настанов, доручень і обіцянок) під час випробувального терміну здійснює суд, який у випадку порушення засудженим порядку відбування умовного засудження вправі заарештувати особу до скасування умовного засудження.

Варто зазначити, що в КПК Німеччини досить детально приділено увагу всім питанням кримінального провадження, які можуть виникати під час виконання судових рішень. Наприклад:

1) у сфері застосування умовно-дострокового звільнення регламентовано порядок застосування (умовно-дострокове звільнення провадиться судом у формі ухвали без проведення судового розгляду після заслуховування прокурора, представника органу виконання покарання і засудженого) та скасування умовно-дострокового звільнення (суд має право скасувати умовно-дострокове звільнення до закінчення строку тримання засудженого, якщо є підстави вважати про можливість вчинення ним поза межами установи виконання покарання нового злочину);

2) у сфері відстрочки виконання покарання. Така можливість передбачена на випадок захворювання засудженого до покарання у вигляді позбавлення волі на душевну хворобу, при цьому таке правило може застосовуватися і при інших захворюваннях, якщо виконання покарання може становити загрозу для життя засудженого. Водночас органи виконання вироку мають право відстрочити виконання покарання у вигляді позбавлення волі, якщо є підстави організаційного характеру (за винятком випадку загрози суспільній безпеці). Додамо, що за клопотанням засудженого покарання може бути відстрочено (не більш як на чотири місяці), якщо його негайне виконання пов'язано з нанесенням істотної шкоди засудженому або його сім'ї та не обумовлено метою покарання;

3) у сфері виконання покарання у вигляді штрафу. Після набрання вироком законної сили орган виконання вироку має право надати дозвіл на пільгові умови виплати штрафу, якщо без цього виник серйозний ризик відшкодування шкоди, заподіяної вчиненим кримінальним правопорушенням. Разом із тим орган виконання вироку вправі у подальшому змінити чи скасувати рішення про пільгові умови виплати штрафу, при цьому орган виконання вироку може змінити прийняте рішення на шкоду інтересам засудженого тільки на підставі нових фактів і доказів. Необхідно додати, що рішення про пільгові умови виплати штрафу поширюється також на відшкодування судових витрат.

Аналогічний порядок щодо участі прокурора в цьому визначали інші дослідники стадії виконання судових рішень у Німеччині [14, с. 72; 15, с. 45], додаючи при цьому, що у зв'язку з цим кримінальні справи після завершення судового розгляду повертаються із суду до прокуратури для організації вироку [13, с. 113–118].

Проте, наприклад, такий дослідник кримінального процесу Німеччини, як М. Мичко навпаки, вказував на те, що роль прокурора в цій країні полягає у нагляді за виконанням вироків та законністю при виконанні покарань та інших примусових заходів [11, с. 108–120].

Отже, роблячи насамкінець висновок, відзначимо, що така стадія кримінального процесу, як виконання судових рішень, у Франції та Німеччині має дуже важливе значення, оскільки, як бачимо, походить ще з історичних часів, у зв'язку з чим це призвело і до сучасного розвитку цієї стадії як цілого інституту кримінального правосуддя, що має свої особливості, врахування яких для наукових та практичних аспектів кримінальної процесуальної діяльності в Україні були б позитивним досвідом.

Список використаних джерел

1. Миттермайер, К. Ю. А. Законодательство и юридическая практика, въ новѣйшемъ ихъ развитіи, въ отношеніи къ уголовному судопроизводству [Текст] / К. Ю. А. Миттермайер. — С.-Петербургъ : Въ Типографія Правительствующаго Сената, 1864. — 584 с.
2. Гартунг, Н. История уголовного судопроизводства и судоустройства Франции, Англии, Германии и России, приравненная к университетскому курсу [Текст] / Н. Гартунг. — СПб : Тип. Э. Арнольда, 1868. — 206 с.
3. Фойницкий, И. Я. Курс уголовного судопроизводства [Текст] : [в 2 т.] / И. Я. Фойницкий. — СПб : Типография М. М. Стасюлевича, 1899. — Т. 2. — 607 с.
4. Герцензон, А. А. Проблема законности и правосудия во французских политических учениях XVIII века [Текст] / А. А. Герцензон ; отв. ред. А. А. Пионтковский. — М. : АН СССР, 1962. — 320 с.
5. Гуценко, К. Ф. Уголовный процесс западных государств [Текст] / К. Ф. Гуценко, Л. В. Головкин, Б. А. Филимонов. — М. : Зерцало-М, 2001. — 480 с.
6. Бостан, Л. М. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : [навч. посіб.] / Л. М. Бостан, С. К. Бостан. — [2-е вид. перероб. і доп.]. — К. : Центр учбової літератури, 2008. — 730 с.
7. Калиновский, К. Б. Уголовный процесс современных зарубежных государств [Текст] : [учеб. пособ.] / К. Б. Калиновский. — Петрозаводск : ПетрГУ, 2000. — 55 с.
8. Стойко, Н. Г. Уголовный процесс западных государств и России: сравнительное теоретико-правовое исследование англо-американской и романо-германской правовых систем [Текст] : [монограф.] / Н. Г. Стойко. — СПб. : Издательский Дом С.-Петерб. гос. ун-та, Изд-во юридического факультета СПбГУ, 2006. — 264 с.
9. Додонов, В. Н. Прокуратура в России и за рубежом. Сравнительное исследование [Текст] / под ред. С. И. Герасимова. — М. : НОРМА, 2001. — 192 с.
10. Мичко, М. Завдання та функції прокуратур в країнах Європи [Текст] / М. Мичко // Вісник прокуратури. — 2011. — № 5. — С. 108–120.
11. Молдован, В. В. Судустрой. Україна, Велика Британія, Російська Федерація, США, ФРН, Франція. Судові органи ООН [Текст] : [навч. посіб.] / В. В. Молдован, А. В. Молдован. — К. : Центр учбової літератури, 2013. — 364 с.
12. Порівняльне правознавство [Текст] : підручн. [для студ. юрид. спец. вищих навч. закл.] / В. Д. Ткаченко, С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов ; за ред. В. Д. Ткаченка. — Х. : Право, 2003. — 274 с.
13. Касько, В. Організація діяльності прокуратури Німеччини [Текст] / В. Касько // Вісник прокуратури. — 2009. — № 7. — С. 113–118.
14. Грицаєнко, Л. Р. Прокуратура в країнах Європи [Текст] : [навч. посіб.] / Л. Р. Грицаєнко. — К. : БІНОВАТОР, 2006. — 400 с.
15. Молдован, А. В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США [Текст] : [навч. посіб.] / А. В. Молдован. — К. : Центр навчальної літератури, 2005. — 352 с.

Надійшла до редакції 23.04.2013

Шевченко Е. В. Исторические и современные аспекты исполнения судебных решений в уголовном производстве Франции и Германии

Исследуется стадия исполнения судебных решений в уголовном производстве Франции и Германии; указываются некоторые характерные аспекты данной стадии еще во времена ее становления; раскрывается сущность исполнения судебных решений как стадии уголовного процесса в современном правосудии этих государств.

Ключевые слова: уголовный процесс Франции и Германии, стадия исполнения судебных решений, история и современность, особые порядки выполнения решений суда.

Shevchenko, E. V. Historical and Contemporary Judgment Enforcement Features in the Criminal Proceedings of France and Germany

Judgment enforcement stage in the criminal proceedings of France and Germany are being researched in the article; some specific aspects of the aforementioned stage in the times of its formation in these countries are being listed; judgment enforcement in the contemporary justice of these countries is being revealed as a separate criminal procedural stage.

Keywords: criminal procedure of France and Germany; judgment enforcement stage; history and contemporaneity; special court decision enforcement orders.